

Θέατρο για την Ανάπτυξη: πολιτιστική δράση για κοινωνική αλλαγή

Alex Mavrocordatos¹

CdcArts, King Alfred's College, Winchester, UK

www.cdcart.org

Το Θ.Γ.Α. (Θέατρο για την Ανάπτυξη) Τι είναι ; Περί τίνος πρόκειται;

Πρόλογος

Όλοι οι πολιτισμοί έχουν μηχανισμούς ώστε να επιτρέπουν τις αναγκαίες αλλαγές. Ο πολιτισμός είναι κάτι ζωντανό, είναι το πνεύμα μιας κοινωνίας. Η καλλιτεχνική έκφραση είναι η αντανάκλαση της εξέλιξης μιας κοινότητας, όσον αφορά τις αλλαγές της κοινωνικής και φυσικής πραγματικότητας. Οι καλλιτέχνες είναι οι φορείς αυτής της αλλαγής.

Το Θ.Γ.Α. είναι μια επιπρόσθετη βοήθεια, όταν η αλλαγή συμβαίνει γρηγορότερα απ' ό,τι τα παραδοσιακά δεδομένα μπορούν να δεχτούν.

Η ανάπτυξη, με τη συμβατική έννοια του όρου, προσπαθεί να πει στους ανθρώπους ότι πρέπει απλώς να μάθουν να συμπεριφέρονται διαφορετικά. Οι άνθρωποι όμως διαπιστώνουν ότι δεν μπορούν να το κάνουν αυτό χωρίς διάλογο. Έχουν την ανάγκη να αισθάνονται ότι είναι ένα κομμάτι της αλλαγής αυτής, ότι οι ίδιοι καθορίζουν τις αλλαγές στη ζωή τους και όχι ότι απλώς υφίστανται κάποιες διαδικασίες ανάπτυξης κάποιου άλλου που έχει ως πρόγραμμα του να τους αναπτύξει και να τους ενδυναμώσει.

Αν μια κοινωνία μπορεί να συμμετέχει στην ανάπτυξη μιας στρατηγικής που θα τη διευκολύνει να συνέρχεται από τα δεινά της, τότε θα είναι ο κάτοχος των δικών της λύσεων. Και αυτή η κατοχή θα ξεκινάει από πολύ παλιά, θα ξεκινάει από το σημείο που πρωτοεκδηλώνονται τα προβλήματα, από το σημείο της πρώιμης έρευνας και απ' το σημείο που μαθαίνει κανείς να αναπτύσσει κριτική θεώρηση της πραγματικότητας που μας περιβάλλει.

Και βεβαίως δεν μπορεί κανείς να συλλάβει την ιδέα μιας πραγματικότητας που αλλάζει χωρίς τη δημιουργικότητα και τη φαντασία. Η αφήγηση και το θέατρο ήταν και είναι πάντοτε παρόντα «για να τοποθετήσουν την καθημερινότητα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να βρίσκουν κάποιο νόημα σε όλα αυτά».(Edward Bond)

---

¹ Μετάφραση από τα αγγλικά : Σοφία Μάζη

Πολλές φορές ξεπερνά ένα απλό αναλυτικό πλαίσιο. Στην καλύτερη του εκδοχή το Θ.Γ.Α. είναι μια πολιτιστική δράση που όχι μόνο υποδεικνύει τον δρόμο για μια καλύτερη ζωή, αλλά στην πραγματικότητα παίρνει το σχήμα ενός φανταστικού γεγονότος που είναι μεταμορφωτικό από μόνο του.

Μπορεί να ανταποκριθεί στις δυνατότητες του;

Σ' ένα σεμινάριο για τις Τέχνες και τον Πολιτισμό, που οργάνωσε το Βρετανικό Συμβούλιο το 1997 στο Harare, έγινε σαφές ότι οι πρακτικοί του θεάτρου και οι καλλιτέχνες του τομέα ανάπτυξης δεν έχουν αντιθέσεις στους συλλογισμούς τους και στην πρακτική τους. Εντούτοις δεν υπήρξε αρκετή αμοιβαία κατανόηση της θεωρίας και της πρακτικής της συμμετοχής. Δεν ειπώθηκαν αρκετά για τις δυνατότητες του Θ.Γ.Α. να σχετισθεί με τους τοπικούς πολιτισμούς μ' έναν ουσιαστικό και γόνιμο τρόπο.

Η ανάπτυξη εξαρτάται από την ενσωμάτωση καινούριων απόψεων – και ως εκ τούτου συμπεριφορών- στα ήδη υπάρχοντα κοινωνικά πρότυπα. Αυτό είναι θέμα πολιτισμού και το θέατρο είναι εργαλείο πολιτισμού.

Τότε τι είναι το Θ.Γ.Α.; Είναι ένα εργαλείο βοήθειας στους παρέχοντες βοήθεια (aid workers), ώστε να επικοινωνήσουν καλύτερα και να εμπλουτίσουν τις συναντήσεις τους προσθέτοντας αυτό το ιδιότυπο «παιχνίδι ρόλων» ή είναι μια πολιτιστική δραστηριότητα, μια δράση που πραγματοποιείται από την ίδια την κοινότητα ή ένα μέρος της και που στοχεύει στην αλλαγή των δύσκολων περιστάσεων στις οποίες ζει;

Η Μεταβίβαση πληροφοριών – το λεγόμενο “edutainment”² γίνεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο;

Γενικά, στην Ινδία, την Αφρική και τον Ειρηνικό το Θ.Γ.Α. λειτουργεί ακόμα ως μια συμβατική υπηρεσία αποστολής μηνυμάτων. Συνήθως χρησιμοποιεί ήδη υπάρχουσες ομάδες ηθοποιών, αφηγητών, κουκλοπαικτών και μουσικών-συνήθως περιθωριακών- για να διοχετεύσουν αναπτυξιακά μηνύματα προς το κοινό μιας κοινότητας που στην πραγματικότητα δε ζήτησε ποτέ τέτοιου είδους επικοινωνία.

Τα μέλη του Θ.Γ.Α. έχουν την αποστολή να ασχολούνται με συγκεκριμένα θέματα. Αυτός είναι ο τρόπος δουλειάς στους. Έτσι δέχτηκαν πολύ θετικά την προοπτική παραστάσεων μέσα από τις οποίες θα πέρναγαν τις δικές τους θέσεις και θα πρότειναν τις δικές τους λύσεις.

---

² Από τις λέξεις education (εκπαίδευση) και entertainment (ψυχαγωγία)

Απ' τη δική τους σκοπιά, οι τοπικές αυτές ομάδες καλλιτεχνών αισθάνονται ικανοποίηση που τους δίνεται η ευκαιρία να προσφέρουν στην κοινότητα τους ή που δουλεύουν αξιοποιώντας τις καλλιτεχνικές τους ικανότητες. Στο μεταξύ οι τοπικοί ηθοποιοί γνωρίζουν την κοινότητά τους και είναι σε θέση να δημιουργήσουν τα έργα που χρειάζονται. Μπορούν να αποτελέσουν ιδανική πηγή.

Μερικές βασικές αρχές

Πώς όμως «φτιάχνουν» τα έργα τους; Σε τίνοσ έρευνα βασίζονται αυτά που δημιουργούν και ποιος είναι τελικά ο αντικειμενικός σκοπός; Είναι η πληροφορία ή είναι η γνώση; Είναι το μοίρασμα μιας ανοιχτής συζήτησης, που θα διεγείρει τα πνεύματα και θα οξύνει τις αντιθέσεις; Και σε ποιον «ανήκει» η δράση ή η αλλαγή που μπορεί να προκύψει απ' αυτό;

Μεγάλο μέρος της δουλειάς του Θ.Γ.Α. βασίζεται στο συμπέρασμα ότι η πληροφορία είναι το ίδιο με τη γνώση: ότι, δηλαδή, οι άνθρωποι, οπλισμένοι με την απαραίτητη πληροφόρηση, μπορούν να γίνουν δημιουργοί κοινωνικών αλλαγών ή αλλαγών συμπεριφοράς. Αυτό, όμως, εγείρει ερωτήματα σχετικά με την κυριότητα ιδεών, την ενδυνάμωση και εκείνη την αλλαγή στη νοοτροπία επαιτείας που τόσο πολύ χαρακτηρίζει τις στερημένες κοινωνίες με τις οποίες δουλεύουν οι αναπτυξιακοί παράγοντες.

Αλλά, όμως, είναι η πληροφορία το ίδιο με τη γνώση; Χωρίς αμφιβολία το θέατρο μπορεί να σερβίρει ένα πλούσιο μενού από καθαρές πληροφορίες. Συχνά αυτό αποτελεί απαραίτητη και ανεκτίμητη πράξη για κάποιες κοινωνίες που διψάνε για εισροή ζωντανής πληροφόρησης.

Ωστόσο η τροφή είναι άχρηστη αν δεν χωνευτεί και δεν απορροφηθεί. Αυτήν ακριβώς τη διαδικασία της χώνευσης είναι που οι καλλιτέχνες του Θ.Γ.Α. πρέπει να διευκολύνουν. Αφού λάβουν, λοιπόν, την πληροφορία μπορούν να την επεξεργαστούν τόσο το άτομο όσο και η όλη η κοινότητα για να δώσουν τη δική τους ερμηνεία σε αυτήν. Έτσι η εισαγωγή πληροφορίας γίνεται εύχρηστη γνώση και κριτική θεώρηση και μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μελλοντικές δράσεις. Η πληροφορία από μόνη της όμως δεν είναι το ίδιο με τη γνώση. Η γνώση δεν τρώγεται με το κουτάλι και η κατανόηση δεν είναι μηχανική διαδικασία.

Η στενή διδακτική προσέγγιση απαιτεί από το κοινό να καταπιεί το μήνυμα εξ ολοκλήρου. Παρολαυτά μερικοί φορείς εξακολουθούν να αναθέτουν στους τοπικούς ηθοποιούς να δημιουργούν μηνύματα ειδικά για την κοινότητά τους. Αλλά πόσοι νέοι άνθρωποι θ' αλλάξουν τις σεξουαλικές τους συνήθειες απλώς και μόνο γιατί είδαν ένα έργο για μια πόρνη και τον πελάτη της που καταστράφηκαν λόγω AIDS ;

Αυτού του είδους η προσέγγιση δε φτάνει στη ρίζα του προβλήματος με αποτέλεσμα κάποιοι φορείς τώρα να απορρίπτουν προτάσεις και προγράμματα του Θ.Γ.Α. και να το βλέπουν σαν κάτι παραπανίσιο που δεν έχει αποδεδειγμένη επιτυχία.

Όμως οι πρακτικοί του Θ.Γ.Α. έχουν τη δυνατότητα να συνεργαστούν κατ' ευθείαν με τις κοινότητες, εξερευνώντας και δημιουργώντας έργα μαζί τους, χρησιμοποιώντας τις ιδέες των ίδιων των ανθρώπων, τις ιστορίες τους, τις δικές τους φόρμες έκφρασης και τα ταλέντα τους. Έτσι ώστε να κατέχουν εκείνοι το περιεχόμενο και την έκβαση και να προχωρούν στη δράση με την αξιοπρέπεια τους άθικτη.

Η καμπάνια του Θ.Γ.Α. Ποιος δουλεύει στο Θ.Γ.Α.;

Εκπαιδεύουμε τους λειτουργούς των μη κυβερνητικών οργανώσεων και εναποθέτουμε τη λειτουργία του Θ.Γ.Α. σε αυτούς με το ήδη υπερφορτωμένο πρόγραμμά τους;

Η πιο γνωστή μέθοδος που εφαρμόζει το Θ.Γ.Α. είναι το «παιχνίδι ρόλων». Το να «προβάρει» κανείς μια επαπειλούμενη κατάσταση ή να μπαίνει στη θέση του αδικημένου για λίγο είναι ο καλύτερος τρόπος για να τον καταλάβει. Αυτό λειτουργεί ευνοϊκά στον πρακτικό επιστημονικό χώρο του Θ.Γ.Α. και είναι ένα εξαιρετικό ερευνητικό και διερευνητικό εργαλείο. Η οργάνωση "Σώστε τα παιδιά" της Ασίας είναι πολύ γνωστή ακριβώς γι αυτό.

Ωστόσο οι δυνατότητες του Θ.Γ.Α. είναι πολύ μεγαλύτερες. Με το να επικεντρωνόμαστε στη χρήση του μόνο ως εργαλείου και όχι ως πολιτιστικής δραστηριότητας, η δυναμική που έχει - ως μια πραγματική πράξη μεταμόρφωσης- μπορεί να χαθεί.

Έτσι λοιπόν χρησιμοποιούμε τους καλλιτέχνες, που γνωρίζουν πώς να φτιάχνουν έργα, που γνωρίζουν τη δύναμη που έχει τόσο μια πολιτιστική δραστηριότητα, όσο και η φαντασία;

Αν όμως δεν ακολουθούν μια διαδικασία συμμετοχής, διακινδυνεύουμε μια πράξη κατευθυνόμενη από πάνω προς τα κάτω. Και η δουλειά τους μπορεί να έχει μόνο παροδική επίδραση που φθίνει αμέσως μετά την αναχώρηση της ομάδας για τον επόμενο προορισμό.

Ή μήπως μπορούμε να σμίξουμε και τις δυο πλευρές;

Το παράδειγμα της Ζάμπια: μια συνολική εκπαίδευση

Να πώς το Βρετανικό Συμβούλιο το έκανε πραγματικότητα μετά το Χαράρε: Στη Ζάμπια με το πρόγραμμα « Δίνοντας φωνή στους περιθωριακούς» (μαζί με το Κέντρο Παραστατικών Τεχνών του King Alfred's College) και αργότερα στο Νεπάλ με το πρόγραμμα « Το θέατρο του δρόμου για τα ανθρώπινα δικαιώματα» (το Κέντρο Παραστατικών Τεχνών του King Alfred's College σε συνεργασία με το Μικρό Παγκόσμιο Θέατρο)

Το πρόγραμμα της Ζάμπια εκπαίδευσε μια ομάδα από ηθοποιούς και «εργάτες της Τέχνης» γενικότερα σε μια σειρά μιας ή δυο εβδομάδων εργαστηρίων, όπου αναπτύχθηκε η χρήση των Πρακτικών του Θεάτρου Συμμετοχής. Είναι πολύ σημαντικό ότι τα δυο πρώτα εργαστήρια στη Ζάμπια προσέφεραν χρηματοδότηση για σπόρους, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να μπορέσουν να συνεχίσουν παράλληλα τη δουλειά τους στο χωράφι.

Αυτό ενέπνευσε την Καλλιτεχνική ομάδα της Κοινότητας του Καμότο να κάνει μια ομάδα με ανάπηρα παιδιά και να δουλέψει μαζί τους στον οικισμό του Νγκόμπε. Συστηματική δουλειά κάποιων μηνών με την ομάδα αποκάλυψε τις ανησυχίες τους και κατέληξε σε μια σειρά παραστάσεων από τα παιδιά αυτά σε δημόσιες πλατείες και γωνιές δρόμων της γειτονιάς τους.

Οι συμμετέχοντες στο δεύτερο εργαστήριο, κατά τη διάρκεια του βρέθηκαν να στηρίζουν τη δουλειά του Καμότο στο Νγκόμπε. Ακολουθώντας έρευνα της κοινότητας πήγαν στο σχολείο της περιοχής και συνεργάστηκαν με μερικά από τα παιδιά σε θέματα αναπηρίας. Το αποτέλεσμα της συνεργασίας ήταν μια σειρά από μικρά θεατρικά έργα, που δημιουργήθηκαν μέσα στην τάξη και παρουσιάστηκαν σε μια μικρή γιορτή το απόγευμα της λήξης. Η ομάδα των ανάπηρων παιδιών ήταν και εκείνη εκεί για να *μοιραστεί με τον κόσμο τη δική της παράσταση*.

Τα παιδιά έδειξαν με ειλικρίνεια τη συμπεριφορά και τη στάση τους απέναντι στους ανάπηρους. Κάποιοι είπαν ότι ήταν η πρώτη φορά που σκέφτηκαν το θέμα και βέβαια ότι ποτέ πριν δεν είχε παρουσιαστεί τόσο γλαφυρά η πλευρά των ανθρώπων με αναπηρία. Το κοινό ήταν σχετικά μικρό και κατάγονταν όλοι από κει, πράγμα που άφησε το περιθώριο για μια πολύ σημαντική συζήτηση μετά τις παραστάσεις. Αυτό ενίσχυσε την επίδραση τους και επίσης διατήρησε ένα στοιχείο έρευνας στη παράσταση αυτή καθαυτή.

Η δύναμη αυτών των γεγονότων εντάθηκε από το γεγονός ότι οι νέοι μιλούσαν οι ίδιοι για τον εαυτό τους και δεν εκπροσωπούσαν από κάποιον εξωτερικό παράγοντα που θα μιλούσε για λογαριασμό τους.

Βέβαια υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η εκπροσώπηση εκ μέρους της κοινότητας μπορεί να είναι ευκολότερη ή να είναι πράγματι ο μόνος βατός δρόμος. Για να γίνει ό,τι έγινε η εξωτερική θεατρική ομάδα χωρίστηκε σε δυο υποομάδες. Έτσι δούλεψε σε διαφορετικούς τομείς της ίδιας κοινότητας την ίδια στιγμή. Η μικρή γιορτή που ακολούθησε μετά τη δουλειά στην τάξη είναι ένα γεγονός που όχι μόνο σηματοδότησε την αλλαγή αλλά εμπειρείχε ένα συνειδησιακό στοιχείο αλλαγής. Το ίδιο το γεγονός από μόνο του ήταν μεταμορφωτικό.

Παίρνοντας αυτή τη μικρή γιορτή σαν μέρος ενός κύκλου, οι καλλιτέχνες μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα καινούρια συμπεράσματα, για να κάνουν ένα δικό τους έργο, κατά προτίμηση με τη συνεργασία της κοινότητας, με το οποίο θα μπορούν να περιοδεύουν σε άλλα μέρη. Με εργαστηριακή δουλειά που θα προηγείται από τα δρώμενα και δραστηριότητες συμμετοχής, μπορούν να κάνουν την παράστασή τους ένα καινούριο μοίρασμα και ξεκίνημα ενός καινούριου κύκλου σ' ένα καινούριο μέρος ή μπορούν να μείνουν με την κοινότητα και να «προχωρήσουν» παρόμοια θέματα παραπέρα. Θα εξαρτηθεί από τις συνθήκες και τον προϋπολογισμό.

Τι είδους θέματα είναι κατάλληλα;

Το θέμα που δουλεύτηκε στη Ζάμπια διαπραγματεύεται δικαιώματα, στάσεις ζωής, κοινωνικής συμπεριφοράς. Είναι θέματα που πηγάζουν από την ίδια την κοινότητα, από τον πολιτισμό και βέβαια από το νομικό και πολιτικό πλαίσιο.

Ακόμη κι όταν έδωσαν την παράστασή τους στην αγορά ή στο σχολείο ή ομάδα των ανάπηρων παιδιών έδινε την παράσταση μπροστά στους ιθύνοντες- εκείνους δηλαδή που δημιούργησαν αυτήν την θλιβερή κατάστασή για τους ανάπηρους μέσα στην κοινότητα. Το νομικό πλαίσιο θα έρθει αργότερα, σε μια μετέπειτα φάση της δραστηριότητας του Θ.Γ.Α.

Είτε φάνηκε να το καταλαβαίνουν είτε όχι η πρωταρχική λύση στο πρόβλημά τους βρίσκεται μέσα στην κοινότητα: βρίσκεται πρώτα στη νοοτροπία και κατά δεύτερο λόγο στη νομοθεσία.

Επίλογος

Τα προγράμματα του Βρετανικού Συμβουλίου στο Νεπάλ και τη Ζάμπια αναγνώριζαν ότι οι γνώσεις των καλλιτεχνών δεν ήταν αρκετές σχετικά με τη θεωρία και την πρακτική της ανάπτυξης και αναζήτησαν τρόπους που θα τους βοηθούσαν να συντηρήσουν και βελτιώσουν τις πηγές τους.

Αυτή η διαδικασία επιβεβαίωσε ότι η εκπαίδευση που παρέχεται σ' ένα εργαστήριο δυο εβδομάδων δεν είναι αρκετή για την επαρκή κατανόηση και την άσκηση των αναγκαίων δεξιοτήτων.

Στο γραφείο της Ζάμπια έκαναν ένα πολύ εγκάρδιο ξεκίνημα προσφέροντας στους συμμετέχοντες χρηματοδότηση για την αγορά σπόρων για να εφαρμόσουν όσα έμαθαν. Έτσι, προσέφεραν μια συνολική σειρά τριών εργαστηρίων σε διάστημα τριών χρόνων, εκπαιδεύοντας τους ίδιους συμμετέχοντες. Αυτοί, βέβαια, τώρα εκπαιδεύουν άλλους και νομίζω ότι ο σκοπός είναι να συνεχίσουν την εκπαίδευση μ' ένα τέταρτο εργαστήριο.

Το πρόγραμμα του Νεπάλ επίσης οργάνωσε εργαστήρια έξι εβδομάδων σε δύο χρόνια. Η Αν και εγώ ήμασταν σε θέση να αναλάβουμε το δεύτερο κομμάτι του προγράμματος στο

αγροτικό Νεπάλ, επί τόπου, στη δράση και όχι στριμωγμένοι σ' ένα δωμάτιο στην πόλη, μακριά από τις πραγματικότητες, για τις οποίες συζητάμε. Αυτό ήταν μια πιο προχωρημένη εκδοχή αυτού που λέμε εκπαίδευση.

Και τα δύο προγράμματα λειτούργησαν ως πρότυπο για περισσότερες από δώδεκα περίπου ομάδες αντιπροσωπευτικές σε όλη τη χώρα. Εναλλακτικά, θα ήταν καλύτερο, ίσως, να λειτουργήσει σε χτίσιμο δυνατοτήτων και να εκπαιδεύει μια μόνο ολόκληρη ομάδα τη φορά εμβαθύνοντας περισσότερο και διασφαλίζοντας μια πιο αποτελεσματική μεταβίβαση θεωρίας και άσκησης, πράγμα που σημαίνει καλύτερη εφαρμογή στην πράξη.

Περίληψη

Το να χρησιμοποιείς το θέατρο ως διδακτικό εργαλείο είναι κάτι που διασκεδάζει και μεταδίδει πληροφορίες που μπορούν στην πορεία είτε να αφομοιωθούν είτε να απορριφθούν.

Ακόμα και ένα απλό «παιχνίδι ρόλων» δίνει μια σύντομη εμπειρία ενός διαφορετικού τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς. Προχωράει πέρα από τη σκέψη και τη συμπεριφορά σε μια θεατρική διαδικασία κατά την οποία συνηθισμένοι άνθρωποι πραγματοποιούν τις δικές τους εξερευνήσεις με θέμα τις ίδιες τους τις ιστορίες και τις αντιλήψεις. Σ' αυτό το είδος θεάτρου τόσο η διαδικασία όσο και το τελικό προϊόν της παράστασης παρέχουν τη δυνατότητα κριτικής κατανόησης, που μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μελλοντική πολιτιστική δράση, διευκολύνοντας έτσι το πέρασμα σε μια μεταμορφωμένη πραγματικότητα.

Για να πετύχουν αυτό τον σκοπό οι τοπικοί καλλιτέχνες, οι ακτιβιστές της κοινότητας και οι εθελοντές μπορούν να εκπαιδευτούν έτσι ώστε να αποτελούν ένα τοπικό απόθεμα για την ανάπτυξη της τέχνης και του πολιτισμού της ανάπτυξης.

Ο *Alex Mavrocordatos* είναι Λέκτορας στη Σχολή Κοινότητας και Παραστατικών Τεχνών του Πανεπιστημίου King Alfred, στο Winchester. Ειδικεύεται στο Θέατρο στην Κοινότητα και ασχολείται με το θέατρο σε επίσημους και ανεπίσημους εκπαιδευτικούς χώρους. Ερευνά τη χρήση του θεάτρου για την υποστήριξη περιθωριοποιημένων κοινοτήτων στην έκφραση και διατύπωση των προβλημάτων τους. Έχει δουλέψει με παιδιά του δρόμου, εκπαιδευτικούς, λειτουργούς ανάπτυξης, αγρότες καθώς επίσης και με ηθοποιούς. Παράλληλα με τη δουλειά του στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα *Το Θέατρο για την Ανάπτυξη* (Theatre for Development), εργάζεται σε διεθνές επίπεδο είτε ως εκπαιδευτής είτε ως σύμβουλος. Έχει μεγάλη εμπειρία σε προγράμματα στην Αφρική, στην Ασία, στον Ειρηνικό και στη Μ. Βρετανία.